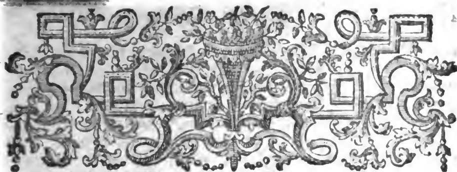
PROLVSIO
DE
SCHOLIS BENE CONSTITVTIS ECCLESIAE ET REIPVBLICAE SEMINARIIS.

PRAEMISSA
DECLAMATIONIBVS VII.
IN ILLVSTRI
SCHOLA GRIMANA
A. D. XIV. SEPTEMBR.
IPSO DIE SCHOLAE NOSTRAE NATALI
IN AVDITORIO MAIORI
HORA IX. MATVTINA HABENDIS
AD QVAS AVDIENDAS QVAM HVMANISSIME
INVITAT

IO. TOB. KREBSIVS,
ILLVSTRIS MOLDANI RECTOR.

LIPSIAE,
EX OFFICINA BREITKOPFIA.

DE
SCHOLIS BENE CONSTITVTIS
ECCLESIAE ET REIPVBLICAE
SEMINARIIS.

Ingredienti mihi hanc de Scholis, bene conſtitutis, Commentationem, earumque praeſtantiam, vtilitatemque commendare, et laudare adeo inſtituenti, non profecto verendum videtur, vt idem accidat, quod olim Sophiſtae, neſcio cui, accidiſſe ſcimus: qui cum in magno Spartanorum conuentu procedere vellet, et Herculem ſe laudaturum eſſe, oſtendiſſet: ab Antalcida hac odioſa et mordaci interrogatione perturbatus illudebatur: *Num quis Herculem vnquam vituperauit, vt te laudatore opus habeat?* Non, inquam, hoc habeo verendum. Nam quis omnium rerum ita ignarus eſt, aut cuius aures in peruulgato fere et populari ſermone peregrinantur ita, quin ſaepe audierit, quam contemptim, ieiune, et maligne multi, qui ſibi ſapere aliquid videntur, de ſcholis opinentur, quam abiecte de earum magiſtris iudicent, ita, vt illas vix aliquo in Republica numero habeant, hos autem ad infima ſemidoctorum ſubſellia detrudendos putent. Scilicet, hi ſunt viri, alta, et diuina quadam mente praediti, qui, quid Eccleſiae ſit, totique

tique Reipublicae ſalutare, et frugiferum, omnium intelligentiſſime iudicare poſſunt, et qui, non niſi de magnis, oculorum nempe aciem praeſtringentibus, ſolliciti, has minutulas res, in quibus ſcholas ponunt, non curandas ſibi, ſed alto ſupercilio deſpiciendas arbitrantur. Quodſi horum, vitio creatorum, Cenſorum, qui perſonam ſibi, auctoritatemque iudicis vindicant, et, quod non intelligunt, id magnifice contemnunt, ſi horum, igitur, iudicio ſtandum eſſet: breui ſane futurum eſſet, vt ſcholis clauſis, et in horrea, vel equilia conuerſis, earumque magiſtris proſcriptis, craſſa ignorantia, immanis barbaries, et cum iis aſſiduae fere, et infauſtae comites, morum ferocitas, literarum cum diuinarum, tum humanarum contemptio, vana ſuperſtitio, verae religionis corruptio, Reipublicae perturbatio et euerſio inſecuturae vi, et agmine quaſi facto, irrumperent, et vbique dominarentur. Sed hi delicati, et faſtidioſi iudices, et ſcholarum, earumque magiſtrorum magnifici contemptores, patientur, credo, me contendere, ſcholas bene conſtitutas eſſe vtiliſſimam, maximamque Reipublicae partem, et qui in iis doceant, prouinciamque demandatam cum magna elegantum in ea re iudicum laude ſuſtineant, ſaepe ei plus commodi afferre, munusque praeſtare amplius, quam multi eorum, qui magnorum titulorum vanitate ſuperbientes ſibi mirifice placent.

Profecto, ſi memoriam antiquiorum temporum, quibus bonae literae neglectae iacuerunt, et Religio innumeris fabulis anilibus contaminata eſt, mente, cogitationeque repetimus: inueniemus, e ſcholarum, bonarumque literarum, quae in iis tradi ſolent, contemptu et neglectu, tanquam e fonte infeliciſſimo, omnia iſta mala promanaſſe, et quaſi prorupiſſe. Neque vero hoc mirum cuiquam, aut ad intelligendum difficile videri debet. Nam, ſi rem accurate volumus, opinionumque praeconceptarum tanquam vinculis non impediti, diiudicare: reperiemus, neglecta ſapienti, honeſtaque iuuentutis educatione, et inſtitutione liberali,

rali, conformationeque ad ſincerum pietatis ſtudium, ad accuratae doctrinae cultum, ad honeſtorum morum elegantiam ſuſque, deque habita, neceſſario eſſe conſecuturum hoc, vt homines non ſolum a cultu humaniore deficiant, et barbariei ſe ſenſim totos tradant, ſed etiam, vt pro vera pietate vana ſuperſtitio, pro honeſtae vitae cultu horridorum morum feritas, pro liberalioris doctrinae elegantia barbariei agreſtis immanitas, pro Reipublicae flore et incolumitate perturbatio rerum, interitus, atque ruina ſuccedat. Sapientiſſime igitur et maiores olim iudicarunt, et etiamnum omnes ſapientes ita iudicant, non poſſe facile munus amplius, et Eccleſiae totique Reipublicae ſalubrius afferri, quam quod, iuuentute ad verae religionis cognitionem accuratam percipiendam, ad virtutis, honeſtatiſque ſenſum et amorem concipiendum, ad liberalioris doctrinae ſcientiam comparandam, et ad honeſtorum morum venuſtatem inſtituenda et conformanda, ei praeſtetur, atque adeo ea regna, eas Reſpublicas felices eſſe habendas, in quibus ſcholae publicae, bene conſtitutae, vigeant, quippe quae Eccleſiae, et totius Reipublicae *Seminaria* ſint exiſtimandae. Quod quidem cum non dubitemus, quin multis, qui cuiusque rei dignitatem et vtilitatem non tam ſua praeſtantia, quam vana, eaque deceptrici ſpecie metiri ſolent, ineptum, et ridiculum videatur: de hac re paullo preſſius, luculentiusque exponendi conſilium cepimus, non tam eo conſilio, vt ex animo, iſtorum magnificorum contemptorum nimis vilem, et ieiunam opinionem de ſcholis, earumque magiſtris euellamus, quod forte optandum magis, quam ſperandum eſt, ſed potius hoc, vt omnibus rerum arbitris aequis appareat, quod pretium his ſcholis ſit ponendum, quam prouida, vigilantique cura pro earum tutela, et flore laetiore ſit excubandum, quanto ſtudio laborandum, vt ne, cum deſidere coeperint, ſenſim labent, tandemque collabefactae ruant, hocque interitu ſuo bonarum literarum, purioris religionis Reipublicaeque ſecum trahant ruinam.

Neque vero ignoro, ſi locum aliquem, e literis interioribus, doctrinaque reconditiori depromptum ſelegiſſem, in quo haec Commentatio verſaretur mea, me rem, ad doctrinae famam aucupandam accommodatiorem, et ad ingenii, eruditionisque laudem elegantiorem, ſuſcepturum fuiſſe: ſed, quemadmodum natura gloriolae captandae non tam auidus ſum, ita nihil neque ſolemnitati huius diei, quo memoria Illuſtris Moldani noſtri, ante hos ipſos CCXIV annos erecti et aperti pia, grata, laetaque mente recolitur, conuenientius, neque rationi temporum noſtrorum, quibus multae ſcholae, nupero illo bello calamitoſo afflictae, et pene proſtratae, ſuisque vix ad neceſſitatem aſſignatis reditibus magnam partem priuatae, iacturam, ſortemque miſeram ſuam acerbe conqueruntur, accommodatius, neque mea ipſius perſona dignius iudicaui, quam ſcribendi argumentum ſumere id, in quo exponendo non ingenii quidem, doctrinaeque elegantiam oſtendere, animum tamen, cum omnium omnino, tum Illuſtris ſcholae noſtrae amantem, et ſtudioſum, aequis huius Commentationis lectoribus probare poſſem.

Iam primum, ſi antiquiſſima tempora recordatione repetimus, omnibus viris ſapientibus, prudentibusque, reperiemus, opinionem, a natura ipſa inſitam, et commendatam, inſediſſe, penitusque infixam haeſiſſe hanc, vt putarent, ſapientem, liberalemque iuuentutis educationem, inſtitutionemque eſſe felicem illum fontem, e quo tranquillitas, ſecuritas, et felicitas non priuatorum ſolum hominum, ſed imperiorum etiam, et Rerumpublicarum promanet. Hac opinione cum et philoſophi, et legumlatores eſſent imbuti, et re ipſa edocti: in legibus ferendis, ſanciendisque ſecuti ſunt id, vt antiquiſſimam curam ad iuuentutem honeſte, liberaliterque educandam, et inſtituendam conferrent, rati, ſaluberrimas leges ita vim ſuam, auctoritatemque eſſe habituras, ſi iuuenum animi, teneri adhuc et molles, atque adeo ad parendum ſequaciores, mature

ita

ita instituti formarentur, vt amore virtutis magis ducti, quam poenarum metu coacti, legibus parendum sibi, obsequendumque putarent. Eo consilio, vt quis erat patriae suae amantissimus, et vtilitatis publicae studiosissimus, ita maxime confirmandum sibi, propugnandumque putabat, liberos non tam parentum, quam totius Reipublicae esse, atque adeo non ipsorum vel lubidini, vel imperitiae, non prauae patrum facilitati, non crudeli matrum indulgentiae relinquendos, sed doctoribus publicis educandos, instituendosque esse committendos, rati, vti est, neglectam domi educationem maximam vim in Rempublicam habere: in quam rem egregie disputat Aristoteles Politic. VIII. 1. Vere illi, et sapienter ita iudicarunt. Nam plurimum sane refert, quibus opinionibus teneri adhuc, et integri puerorum animi imbuantur, quem rerum sensum, et quasi gustum concipiant, et quorum studiorum amore inflammentur, cum experientia edocti sciamus, quae tenera aetate perceperimus, ea fere maturioribus annis sensim ita confirmari, radicesque agere tam altas, vt vix euelli postea, penitusque eradicari posse videantur. Et sane, in antiquiorum temporum monimentis cognoscendis paullo diligentius, curiosiusque versatis constat, Reipublicae tranquillitatem, securitatem, florem, felicitatemque sapienti iuuentutis educationi, morumque probitati, tanquam fundamento innixam constitisse, adeo, vt quamdiu boni mores, honestae educationis fructus, viguerint, tamdiu etiam Respublica ipsa floruerit: vbi vero illi fuerint corrupti, tum vero ipsa sensim collabefacta interiret. In quam quidem rem illustrissimum, et huic loco accommodatissimum exemplum est Respublica Romana, qua nulla vnquam neque amplior, neque magnis viris foecundior, neque sapientibus legibus, et institutis magis temperata et constituta fuit. Quam diu autem sapientissimae illae leges vim suam, auctoritatemque in ea Republica obtinuerunt? nempe quamdiu vetus disciplina, et boni mores vigebant: posteaquam vero hi primo desidere, deinde magis, magisque labi, tum deni-

denique praecipites ire coeperunt, adeo, vt, auctore Liuio Romani nec vitia sua, nec remedia possent pati, tum vero saluberrimae leges peruertebantur, eludebantur, perrumpebantur, sensimque adeo ipsa totius Reipublicae fundamenta commota conuellebantur. Tanta educationis adolescentulorum, tanta morum in vtramque partem vis est! Ferantur in Republica saluberrimae leges, sanciantur poenis grauissimis, nisi ciuium animi tenera aetate ad probitatem morum fuerint conformati, et ad virtutis, honestatisque sensum, amoremque concipiendum concitati; nulla lex tam sancta erit, quin aut callida hominum malitia peruertat, aut ambitiosa gratia eludat, aut potens denique vis perfringat. *Adeo parum leges sine moribus vanae proficiunt.* Sed hunc locum de vtilitate, e sapienti iuuentutis institutione in Rempublicam redundante, diuine tractat Plato Lib. IV. de Republ. p. 423 sqq. Edit. Stephan.

Cum igitur iuuentutis educatio, et institutio magnam in Rempublicam habeat vim in vtramque partem: omnes viri sapientes, patriaeque amantes commodissimam rationem iuuentutis sapienter, honesteque instituendae, existimarunt hanc, vt, quoniam liberi non tam parentibus sint, quam patriae nati, doctorum publicorum curae, fidei, doctrinaeque educandi, instituendique demandarentur. Et profecto, si in originem, causasque scholarum constitutarum inquirimus, reperiemus, earum fundationem cum vtilitatem suasisse, tum necessitatem exegisse. Quam misera enim religionis facies esset futura, quam tristis Reipublicae conditio, quam mala priuatorum hominum ratio, nisi essent scholae, bene constitutae, h. e. officinae bonae mentis, in quibus rudes puerorum, adolescentulorumque animi verae religionis cognitione imbuuntur, liberalioris doctrinae cultu formantur, honestate, venustateque morum finguntur, et perpoliuntur, verbo, iis vitae, doctrinaeque adiumentis ita instruuntur, et ornantur, vt maturioribus annis pro suo quisque ingenio, et facultate salubria officia vel Ecclesiae, vel Reipublicae

publicae praeſtare, et ad communem aliquid ſalutem conferre poſſint? Nam, vti in ſeminibus frugum cauſae latent: ita ſapienti, honeſtae, liberalique educationi, et inſtitutioni, qua iuuentus in ſcholis bene conſtitutis formatur, debetur prouentus virorum, qui de Eccleſia, totaque Republica olim bene merituri ſunt. Et nominet mihi quis vnum aliquem honeſtiorum ordinum, qui ad communem Eccleſiae totiusque Reipublicae vtilitatem, communemque adeo ſalutem aliquid confert, quin, ſi gratum dici ſe, haberique velit, fateri cogatur, ſe huius facultatis ſuae, de Republica bene merendi, ſuaeque felicitatis adeo, magnam partem ſcholis acceptam referre. Profecto, ſi vllus eruditorum ordo eſt, cui diuina prouidentia commodiſſimam occaſionem oſtendit, de Eccleſia, totaque Republica bene merendi, eſt ſane id literatorum genus, quibus in ſcholis bene conſtitutis tenera iuuentus, in ſpem patriae ſuccreſcens, pietatis, doctrinaequae cultu formanda eſt commiſſa. Quid enim? concreduntur Praeceptorum curae, fidei, et inſtitutioni adoleſcentuli, vti omnium fere literarum rudes et imperiti, et a moribus minus politi, ita plerumque ad omne fere vitiorum genus procliues. Quod maius igitur beneficium praeſtari iis, quod amplius munus afferri Reipublicae poteſt, quam ſi teneri ipſorum animi, et in vtramque partem molles, prudenti Praeceptorum cura ita finguntur, vt verae religionis cognitione imbuti, virtutis, honeſtatisque amore concitati, liberalis doctrinae cultu formati, elegantiaque morum perpoliti euadant in eos, vt, ex rudibus, et ſaepe ſtupidis prudentes, e malitioſis honeſtos, e ruſticis humanos, e turpibus viros bonos, ex impiis Chriſtianos factos eſſe appareat? Itaque fuerunt, non ſane doctores umbratici, ſed viri, diu, ſummaque cum laude in Republica verſati, qui, non aliqua laboris mercedula allecti, ſed ſolo ſtudio, de patria bene merendi, commoti, adoleſcentulos inſtituendos ſibi, et in ſpem, vtilitatemque patriae iis artibus inſtruendos putarent, quibus adjuti, ornatique ſuo tempore officia, bono ciue, patriaeque amante digna, praeſta-

re Reipublicae possent. Cato ille Tullianus, Sapientis nomine insignitus, summisque in Republica honoribus perfunctus, in commodis, honoribusque senectutis ponit hoc: *vt adolescentulos doceat, instituat, et ad omne officii munus instruat: quo quidem,* inquit, *quid potest esse praeclarius?* Iam Cicero, cum videret, dominatu vnius Caesaris in Republica omnia teneri, et neque in Curia consilio et auctoritati, neque in foro eloquentiae et industriae locum esse vllum: nullum neque amplius, neque salubrius munus Reipublicae afferre se posse putauit, quam, si publicorum negotiorum cura dimissa, studium, tempusque in adolescentulis instituendis collocaret suum. Vid. Plutarch. Cic. p. 1614. Sed ne temere, amoreque muneris, quod diuina prouidentia obeundum nobis imposuit, decepti contendere videamur, magna e scholis bene constitutis commoda in Ecclesiam redundare: age, paullo diligentius, pressiusque de hac re disputemus.

Verissima MELANCHTHONIS vox est (T. I. Declamatt. p. 507.). *Nunquam vera Ecclesia sine scholis aliquibus fuit, ac ne potest quidem diu conseruari doctrina christiana, nisi scholastici coetus adiungantur ad Ecclesias*: et non multo post: *non possunt florere Ecclesiae sine scholis, et quidem magna artium, ac literarum varietate opus est.* Sapientissime haec esse dicta, et ipsa ratio docet, et omnium temporum historia, grauissima huius rei testis, confirmat. Igitur, qui de scholis erigendis, beneque constituendis vnquam cogitarunt, ii, quamquam et alia, tamen inprimis secuti sunt hoc, vt adolescentum animi accurata religionis cognitione imbuerentur, iudicia variae doctrinae subtilitate acuerentur, ingenia humanitatis pastu quasi alerentur, literarumque latinarum, graecarum, hebraicarumque intelligentia instruerentur. Quae omnia ea copulatione, ea colligatione in scholis bene constitutis ita iungenda sunt, vt, si institutio in vlla harum rerum claudicet, imperfecta, mancaque et sit, et habeatur. Haec omnia autem quam non vtilia tantum, sed necessaria etiam futuro Theologo sint, quantum adiumenti Ecclesiae afferant, quando res ipsa loquitur, non attinet multis disputare.

Vera

Vera eſt, et eruditis ſatis nota vox Platonis, omnem liberalium artium, ingenuarumque literarum doctrinam vno quodam ſocietatis vinculo contineri, mirumque inter eas quaſi conſenſum, et concentum reperiri, communionemque et colligationem eſſe tantam, vt non tantum vna alterius cognitionem adiuuet, ſed ne recte quidem percipi ſine aliarum ope poſſit. Haec doctrinarum varietas, haec humaniorum diſciplinarum ſocietas, et quaſi cognatio quam non vtilis modo, ſed neceſſaria etiam ſit ei, qui olim ſtudium ſuum, operamque conſecrare Eccleſiae, et magnificum Theologi nomen doctrinae variae vi ſuſtinere velit, omnes cognoſcent, qui quam variam, quam accuratam doctrinae liberalioris cognitionem Theologia requirat, eleganter iudicare poſſunt. Nam Theologia, variae, et accuratae doctrinae adiumentis non ſubleuata, verbo, inerudita, omni fere tempore procreatrix, et infeliciſſima mater grauiſſimorum errorum, acerrimarumque diſſenſionum et turbarum fuit. Grauiter, et vere in hanc rem Melanchthon (T. I. Declamatt. p. 329.). *Omnino Ilias malorum eſt inerudita theologia. Eſt enim confuſanea doctrina, in qua magnae res non explicantur diſerte, miſcentur ea, quae oportebat ſeiungi, rurſus illa, quae natura coniungi poſtulat, diſtrahuntur. Saepe pugnantia dicuntur, vicina arripiuntur pro veris, ac propriis. - - - Talis doctrina non poteſt non gignere infinitos errores, infinitam diſſipationem, quia in tanta confuſione alius aliud intelligit, et, dum ſuum quiſque ſomnium defendit, exiſtunt certamina, et diſſenſiones.* Hoc conſilio in omnibus ſcholis bene conſtitutis iuuenes initiis omnium liberalium doctrinarum inſtruuntur, vt, earum praeſtantia, vtilitate, neceſſitateque cognita, acri ſtudio in Academia in colendis iis, accuratiusque percipiendis verſentur, imbuti quippe opinione veriſſima hac, ſe, niſi a varia liberalium artium doctrina inſtructi, ornatique fuerint, non poſſe venerabile illud Theologi nomen tueri, neque Eccleſiae multum commodi praeſtare. Iam, ſcientia literarum latinarum, graecarum, hebraicarumque, ſine quibus nemo ad Theologiae ſtudium accedere debet, harum, igitur,

literarum ſcientiam comparandi vbi commodior occaſio, quam in ſcholis, bene conſtitutis, offertur? adeo, vt, ſi ſcholae nihil aliud commodi ad Eccleſiam conferrent, vel hoc nomine optime de ea mereri eſſent exiſtimandae. Neque vero eſſe puto, quare huic rei confirmandae afferam multas rationes, cum omnis hiſtoria Eccleſiaſtica doceat, quo tempore hae linguae eruditae, omnesque omnino bonae literae viguerint, eo etiam Scripturae ſacrae interpretes, doctrinaeque chriſtianae doctores praeſtantiſſimos floruiſſe: cum primum autem illae neglectae contemptaeque interierint, religionem etiam puriorem ſenſim, ſinceritatem ſuam, integritatemque amiſiſſe, adeo, vt eruditarum linguarum, quae maximo iure dicuntur, et habentur omnis liberalioris doctrinae inſtrumenta, interitus ruinam purioris religionis ſecum traxiſſe iure exiſtimentur. Et profecto haud ſcio, an ad eruditarum linguarum, bonarumque literarum commendationem praeclarius quid, honorificentiusque dici poſſit, quam hoc, quod ſalutarem operam Religioni, Eccleſiaeque praeſtent. Quare, vti Religionis, Eccleſiaeque permultum intereſt, harum eruditarum linguarum ſtudium omni ratione coli, retineri, et foueri; ita ſcholae bene conſtitutae vel hoc nomine vtiliſſimam Eccleſiae operam praeſtare cenſendae ſunt, quod iuuenes in iis harum linguarum cognitione accurata inſtruuntur, ſine quarum ope religio purior retineri nullo modo, defendique poteſt. Bene Lutherus noſter *in aurea illa Epiſtola ad ciuitatium Germaniae Magiſtratus de erigendis ſcholis* (T. XIX. p. 338. ed. Lipſ.) vbi de neceſſitate, vtilitateque harum linguarum exponit, *ſi culpa noſtra commiſerimus*, inquit, *vt linguas eruditas neglectas amittamus, Euangelium amittemus.* Quanti idem Vir Magnus has linguas fecerit, et quam neceſſarias Theologo, quam vtiles Eccleſiae iudicarit, et quam grauiter Theologiae ſtudioſos ad eorum ſtudium excitarit, inter alios teſtatur Melanchthon, qui, (T. IV. Declamatt. p. 465.) *Reuerendus Vir Lutherus*, inquit, *quam grauiter nos ad linguarum ſtudia ſaepe hortatus eſt! Videbat enim, non aliam, veterem barbariem reducendi, magis compendiariam eſſe viam, quam ſi ſtudia linguarum interirent.*

Quan-

Quantum subsidium ad religionem puram, sinceramque servandam hae linguae afferant, et quam potentia arma ad omnes omnium hostium conatus repellendos, qui eam vel actis cuniculis, vel aperto Marte subruere et evertere moliuntur, bonae literae, scholaeque bene constitutae suppeditent, probe callidissimus, idemque capitalis religionis christianae hostis, Iulianus ille Apostata, cognouit. Qui cum consilium cepisset, religionem christianam collabefactandi, funditusque evertendi, ad eam rem non flammam, et ferrum, non arma violenta adhibuit, quibus fere persecutores illi antiqui crudelissime quidem, sed e voto suo minus feliciter grassati erant: sed rationem excogitauit eam, quae, vti nihil iniquitatis, crudelitatisque habere videbatur, ita, si istud consilium facultatem habuisset, et ex voto illius Apostatae successisset, religioni christianae summam perniciem fuisset allatura. Quam igitur artem ad religionem christianam exstirpandam, funditusque eradicandam adhibuit? nempe hanc, vt Christianis interdiceret scholis, causam interferens satis speciosam, et probabilem, cum ita dictitaret: neque Reipublicae conueniens, neque honestati publicae consentaneum esse, Ethnicorum libros in scholis Christianorum publice legi, interpretationisque luce collustrari, quorum religio, a Christianis palam explosa, irrideatur, omniumque contemptui et ludibrio deridenda propinetur: satis esse, addebat, Galilaeis (hoc enim nomine ludibrii causa Christianos infamare studebat) si Matthaeum et Lucam in scholis explicarent. Neque vero Ecclesiae christianae doctores, omnesque omnino purioris religionis amantes, aut tam parum intelligentes, aut rei sacrae tam parum curiosi erant, quin summam perniciem, quae strueretur callido isto, et periculoso Iuliani consilio religioni christianae, perspicerent, omnibusque viribus conniterentur eo, vt id vanum, irritumque redderent, rati, si bonae literae, et, quae earum instrumenta sunt, linguae eruditae interiissent, breui ipsius religionis christianae ruinam esse insecuturam. Adeo necessarias scholas bene constitutas Ecclesiae, puriorique religioni tuendae esse

esse intelligebant, tot fructus ex illis in has provenire iudicabant. Hic omni fere aetate, quae quidem non omnis plane humanitatis expers, religionisque aut ignara, aut negligens esset, scholas Ecclesiis adiunctas fuisse, inuenimus. Quodsi antiquissima Hebraeorum tempora mente repetimus, cognoscemus, Mosen complures scholas Leuiticas constituisse, et, priusquam Templum fuisset exstructum, ad Tabernaculum institutam fuisse scholam, cui Samuelem ipsum praefuisse scimus. Iam, Eliam, et, eo mortuo, Elisaeum, aperuisse scholas, in quibus adolescentes accurata verae religionis, liberaliorisque doctrinae cognitione imbuerentur, auctoritate literarum sacrarum edocti scimus. Succedente tempore cum, socordia Sacerdotum, literarum studia frigere coepissent, penitusque fere neglecta iacerent: Deus, Ecclesiae suae consulturus, excitauit Prophetas, ad quorum scholas ea iuuenum, literarum diuinarum, humanarumque studia aemulantium, multitudo confluxit, quam interdum loci angustiae capere non possent: cui rei illustre documentum est schola Elisaei. Sed de scholis Hebraeorum non est, quod pluribus disputemus: plura desideraturo satis facient, praeter alios, qui de scholis ex instituto exposuerunt, S. R. CARPZOVIUS in Apparatu Historico-Critico ad GODWINI Mos. et Aaron. p. 313. sqq. et, quem ibi, laudat, *Vitringa*. cf. MORHOFII Polyhist. T. I. Lib. I. c. 14. Quid? noui Testamenti temporibus nonne, per omnia secula, quibus vel aliquis religionis amor, bonarumque literarum studium erat, scholas, ab ipsis Apostolis aliquam partem constitutas, summo studio retentas, cultas, frequentatasque fuisse, invenimus? quarum nulla primo iam post Christum natum seculo nobilior, et illustrior fuit, Schola Alexandrina, vulgo *Catechetica* dicta, quam ab ipso D. MARCO institutam ferunt, (vid. Irenaeus Lib. II. adv. haeres. c. 22. p. 148. Edit. Massueti.) et postea a Pantaeno, Clemente, Origene, et aliis, qui ei regundae non minus sapienti consilio, quam felici euentu praefecti fuerunt, illustratam esse, monimenta historiae Ecclesiasticae tradunt: ne iam de aliis, eodem, aut non longo tempore post constitutis,

tis,

tis, ſcholis, Antiochena, Epheſina, et Caeſareenſi dicam. In his ſcholis iuuentus, religionis cognitione imbuta, et interpretationem librorum diuinorum edocta, in laetam Eccleſiae ſpem educabatur: quae omnes in ſumma grauiſſimorum temporum iniquitate, acerrima perſecutorum violentia, et indies magis, magisque dominante, ſaeuienteque ſuperſtitione, et impietate ſuo ſe flore, ſua dignitate, quamuis variis tempeſtatum grauiſſimarum fluctibus iactatae, incolumes vſque ad Conſtantini M. tempora ſuſtinuerunt. Hos docentium et diſcentium coetus, has ſcholas, *in quibus*, vt vere iudicat magnus ille Iuriſconſultus, BALDVINVS, *ſeminarium eſt, et veluti propago Eccleſiae*, et ſine quibus Eccleſia diu conſeruari vix poteſt, omni ratione tuendas, fouendas, augendas, et magis, magiſque ſubſidiis vitae, reditibuſque ornandas ſibi Conſtantinus M. exiſtimauit. Vid. FRANCISCI BALDVINI Conſtantinus Magnus p. 27. ſqq. Quid? Carolus M. cum probe perſpiceret, quam vtiles, quam neceſſariae adeo Eccleſiis ſcholae ſint; pleroſque ſacrorum Praeſides templis ſuis primariis ſcholas, *cathedralium* nomine inſignitas, adiungere iuſſit, in quibus adoleſcentes, ſuam olim operam Eccleſiae conſecraturi, ſacrarum literarum, aliarumque diſciplinarum doctrina inſtituerentur. Auctoritate huius magni Imperatoris, cuius ſtudium in ſcholas luculenter eminebat, clauſtrorum praefecti, quos *Abbates* dicunt, excitati ſcholas aperiebant, in quibus iuuenes, pro illorum temporum ratione, erudiebantur literis, quas futuro Theologo vtiles, neceſſariaſque iudicabant. Inſecutis ſeculis etſi bonae literae neglectae, contemptaeque iacebant, et barbariei ignorantia vbique fere dominabatur; tamen, ſcholas apertas fuiſſe, legimus, in quibus ſeptem illae liberales artes, quas *triuii*, et *quadriuii* nomine comprehendere ſolebant, iuuentutem docebant: quamquam negandum non eſt, ex eo inde tempore, quia doctores ingenium, tempuſque vnice in contortis Dialectices quaeſtiunculis, et ſpinoſis Metaphyſices nugis infeliciter conſumebant, contemptum eruditarum linguarum, aliarumque bonarum

narum artium neglectum peperisse crassam illam barbariem, per multa secula dominantem, et Ecclesiae non minus, quam bonis literis noxiam et perniciosam. Cum autem felicissimo illo, et non minus bonis literis, quam religioni, Ecclesiaeque salutari, Seculo XV, ignorantiae, barbarieique spissis tenebris discussis, sua lux, sua vita, et non multo post religioni sua puritas, et integritas esset restituta: omnes viri et sapientia, et prudentia conspiciendi, vti erat, ita existimabant, se nulla fere alia re melius de Ecclesia, totaque adeo Republica mereri posse, quam, si opera, studio, consilioque Principes, ciuitatiumque magistratus perducerent eo, vt scholas erigerent, erectas amplis, necessariis saltem, reditibus constituerent, constitutasque omni ope souendas, tuendas, sustentandasque sibi putarent, rati, scholis sublatis, non posse diu puritatem suam sinceritatemque religionem retinere, Ecclesiamque conseruari. In quam rem instar omnium legatur diligentissime aurea sane LVTHERI Epistola ad omnes in Germania ciuitates *de scholis erigendis* scripta.

Iam, quid attinet multis de commodis, e scholis, bene constitutis, in totam Rempublicam redundantibus, disputare, cum religionis sinceritatem et ecclesiae incolumitatem, integritatemque in Reipublicae salutem, et dignitatem eam vim habere constet, vt qui fructus, quae commoda e scholis, bene constitutis, ad illam proueniant, ea etiam in totam Rempublicam redundent. Cicero, lumine literarum sacrarum non collustratus, et in ea religione natus, et educatus, quae vana et coeca potius superstitio, quam religio nominanda est, tamen non dubitat contendere, huic religioni suae Romanae Reipublicae florem, amplitudinem, salutemque acceptam esse ferendam, cum dicat: (Orat. de Aruspic. Resp. c. 9.) *Romanos non calliditate, et robore, sed pietate et religione omnes gentes, nationesque superasse.* Cf. in eandem sententiam Augustinus de C. D. V, 19. Recte Plato Lib. IV. de Republ. p. 427. contendit, *fundamentum Reipublicae esse religionem*: quicum amicissime conspirat Aristoteles Lib. VII. Politic. c. 8. sed de magna vi,

quam

quam religio in totam habet Rempublicam, Viri docti iam dudum variis libellis exposuerunt. Adeo omnibus populis, (exceptis, qui, forma humana induti, belluina viuendi ratione quam proxime ad bruta animantia accesserunt,) haec opinio, haec persuasio a Natura ipsa quasi in sita, et commendata fuit, salutem Reipublicae religionis quasi fundamentis consistere innixam. Cum autem ad Rempublicam bene constitutam non solum requirantur diuinarum literarum Interpretes peritissimi, religionisque defensores felicissimi, sed etiam alii eruditi, qui pro sua quisque ingenii, doctrinaeque facultate ad communem vtilitatem de suo aliquid conferant: non difficile neque ad intelligendum, neque ad demonstrandum est, eos omnes huius facultatis suae fundamenta in scholis bene constitutis iecisse, et initia eius doctrinae generis, cui postea se totos fere consecrarunt, ex iis reportasse. Nam vnde Principum amici, et consiliarii prudentissimi? e scholis: vnde diuini, humanique iuris consultissimi? e scholis: vnde valetudinis humanae tuendae, restituendaeque felicissimi? e scholis: vnde ciues boni, Reipublicaeque pro suo quisque munere vtilissimi? e scholis. Et sane, nullus omnino honestiorum ordinum est, quin, si ingenue velit, liberaliterque fateri, per quos fundamenta doctrinae suae iecerit, per quos ad altioris vitae cultum fuerit institutus et formatus, dicat, se magnam doctrinae, vitae honestae, felicitatisque adeo suae partem scholis referre acceptam. Et quae tandem ista Respublica esset futura, in qua scholis bene constitutis, bonisque adeo literis nullus esset locus? Quomodo salutares leges ferri, iudicia e iustitiae norma exerceri, ciues humanitatis, societatisque vinculo contineri possent? Quodsi nondum satis luculenter vtilitas, necessitasque scholarum, bonarumque literarum intelligatur: age, fingamus mente, animoque vnam aliquam gentem, qualem v. c. Scytharum fuisse accepimus, e qua omnes scholae, atque adeo bonae literae proscriptae quasi exsulant, et quam misera ibi et tristis omnium rerum facies, quam abominanda vitae immanis species deprehendatur, consideremus. Nulla hic de

Deo opinino, nulla de religionis fanctitate perfuafio: nulla hic eft Respublica, fapientibus humanisque legibus temperata: nulla hic aequitas, nullum ius, nulla iuftitia: hic fibi quisque manu armata ius iniuftum facit, et vt quisque eft viribus potentiffimus, ita facillime iis obtinet fuum: nulla hic cum vicinis focietas, et coniunctio, commerciorum nihil: hic latrocinium dominatur, infandaque hofpitum etiam caedes et exinde inhumanus, immanisque cibus: nullus hic amor neceffarius parentum et liberorum: nulla hic neceffitudo coniugum, nullam propinquorum, affiniumque vinculum: hic pietas, probitas, fides ignoratur, virtutum notitia nulla; hic nullus honeftatis, humanitatis, amicitiae, officiorum fenfus: nulla hic liberorum honefte educandorum cura, nulla hic morum conformatio: verbo, hic cernuntur figurae, quae fpeciem, formamque hominum referre videntur, fed inftitutis, vita, moribusque animalia exprimunt bruta. En tibi triftem, abominandamque imaginem eiusmodi gentis!

Quanta commoda fcholae bene conftitutae non Ecclefiae modo, fed toti etiam Reipublicae afferant, inter alios probe perfpexit Carolus ille Magnus, qui ex aula fua ignorantiam profcripturus, omnesque erectae indolis adolefcentes ad literarum ftudia excitaturus, fcholam illam aulicam, tantopere fcriptoribus celebratam, et nomine *Palatinae* infignitam, inftituit eo confilio, vt et ipfius, et procerum liberi omni liberalioris doctrinae genere inftituerentur, optime intelligens, literas effe illa adiumenta, fine quibus non facile quis multum commodi Reipublicae poffit afferre. Iam, quo ftudio idem Imperator Magnus fcholas fouerit, et in difcentium incrementa, in literis capta, ipfe inquifierit, quibus artibus eorum vel ignauiam caftigarit, vel diligentiam acuerit, id fcriptores non fine fummis ipfius laudibus commemorandum faepe, praedicandumque fibi putarunt.

Cum igitur fcholarum, bene conftitutarum, ea vtilitas, ea neceffitas fit, vt, iis fublatis, neque Ecclefiae fua integritas, et incolumitas, neque Reipublicae falus et dignitas diu conftare, neque vita humana culta, politaque effe poffit: Prin-

Principum consiliarii, qui auctoritate, gratia, consilio, operaque ad vtilitatem, salutemque publicam multum conferre possunt, per religionis puritatem, per Ecclesiae incolumitatem, per Reipublicae salutem, per quicquid sanctum est, enixissime rogandi, et obsecrandi sunt, vt, quantum animo conniti, quantum gratia, auctoritateque efficere, quantum opera, studioque contendere possint, ad scholas, nuperi illius belli acerbissimi calamitatibus grauissimis collabefactas, et conquassatas, multisque adiumentis necessariis priuatas, et etiamnum destitutas, suum studium, operamque suam conferant, eas ope praesenti sustentent, tueantur, foueant, et pristinam earum conditionem, sortemque felicem reducere connitantur. Haec sunt flagrantia omnium bonorum ciuium desideria; haec est summa ardentissimorum votorum; quibus Deus Optimus Maximus, numen, nutumque diuinum annuat suum.

Sed nunc consilium indicandum est, quo ad hanc prolusionem scribendam accesserimus. Scilicet, producendi sunt VII. nobilis, et erectae indolis Iuuenes, qui in memoria diei natalis CCXIV Illustris Moldani nostri redeuntis pie colenda facultatis suae dicendi specimina edant. Ecce tibi eorum nomina, non quo sedent, sed quo ad dicendum procedent ordine:

I) BENIAMIN GOTTHELFF BEVTLERVS, Silpticio-Misnicus, *de necessitate et vtilitate scholarum publicarum conditarum.*

II) CAROLVS GVILIELMVS SAHRER DE SAHR, Eques Misnicus, *de callido, religionique Christianae maxime pernicioso Iuliani consilio, Christianis interdicendi scholis.*

III) IOANNES IMMANVEL LEHMANNVS, Doeblensis Misnicus, *de festinato Iuuenum e Scholis abitu, eorum fortunae, felicitatique pernicioso:* qui etiam Illustri Moldano

dano nostro vale dicet, et magna cum laude, et cum omnium Praeceptorum votis bonis, faustisque acclamationibus in Academiam se conferet.

IV) CHRISTIANVS AVGVSTVS KOECHLY, Sornicio-Misnicus, *de magnis commodis, quae institutio iuuenum in scholis publicis prae institutione priuata habet.*

V) CHRISTOPHORVS GOTTLIEB KOHLIVS, Rageuicio-Misnicus, *de magnis commodis, e scholis bene constitutis in Ecclesiam redundantibus.*

VI) IOANNES ADOLPHVS KOHLIVS, Rageuicio-Misnicus, *de magnis fructibus, e scholis bene constitutis in totam Rempublicam prouenientibus.*

VII) CHRISTIANVS FRIDERICVS FIEDLERVS, Seyfersdorfio-Misnicus, *de praestantia trium in Saxonia scholarum prouincialium, prae aliis scholis.*

Ad quos beneuole audiendos vt a. d. XIV. Septembr. hora matutina IX. finitis sacris in Auditorio nostro maiori frequentes conueniant, qui bonis literis, scholaeque adeo nostrae fauent, cum nostro, tum ipsorum nomine humanissime, et officiosissime rogamus. P. P. in Illustri Moldano, Ipsis Calend. Septembr. A. R. S. CIƆIƆCCLXIV.

